

Regisseur Ruben Östlund laat zijn personages spartelen in schaamte

'PAPA IS EEN BEETJE VERDRIETIG'

In de filmrubriek deze maand aandacht voor de Zweedse speelfilm *Turist*, waarin een vader zijn gezin in de steek laat bij een lawine. Regisseur Ruben Östlund legt met sardonisch genoeg de schaamte bloot wanneer een man faalt in zijn mannelijkheid en in zijn vaderschap.

De Zweedse filmregisseur Ruben Östlund heeft een pesterig gevoel voor humor. Het mikpunt daarvan zijn de personages in zijn films. Neem zijn tragikomische speelfilm *Turist* van drie jaar geleden, gefilmd in het skioord Les Arcs in de Franse Alpen. De vrienden Tomas en Mats hebben een lange afdaling achter de rug en afgepeigerd drinken ze een groot glas bier in een club naast het parcours. Onderuitgezakt in uitgeklapte ligstoelen komen ze bij zinnen: twee potige kerels, met pilotenzonnebrillen op, die wat voor zich uit staren. Stampende clubmuziek golft over hen heen, het volume zo hoog dat je elkaar maar half kan verstaan.

Slachtoffer van instincten

Dan lopen twee jonge vrouwen voorbij. Een van hen keert terug, hurkt tussen hen in en vraagt opgetogen of ze het naar hun zin hebben. Dan zegt ze tegen Tomas dat haar vriendin hem de aantrekkelijkste man in de club vindt. Zo'n streling van zijn ego kan hij goed gebruiken, want hij voelt zich al dagenlang waardeloos. De beide vrienden reageren blij verrast, ze stoten hun bierglazen tegen het glas witte wijn van de vrouw. Tomas zit met hernieuwde vitaliteit in zijn ligstoel terwijl hij tot zichzelf laat doordringen wat hij net heeft gehoord. Totdat de jonge vrouw terugkomt. Sorry, zegt ze, ik heb een vergissing gemaakt. Mijn vriendin bedoelde iemand anders. Ook die vriendin zelf komt er nu bij staan. Sorry, zegt ook zij: ik wees naar iemand anders. Nemen ze ons nou in de maling?, vraagt Tomas aan zijn vriend. Die staat dreigend op. Proberen jullie leuk te doen?, roept hij naar de vrou-

wen, die uit het beeld lopen. Een andere man denkt te moeten sussen en dwingt Mats terug naar zijn ligstoel, waardoor zijn irritatie slechts toeneemt.

Dit alles is gefilmd in één shot. De camera beweegt nauwelijks, maar registreert alles van een afstandje. Alsof regisseur Ruben Östlund met groot vertrouwen achteroverleunt en die hele menselijke komedie zijn gang laat gaan. Hij laat zijn personages spartelen in een scène vol ongemak en schaamte.

Verderop in de film registreert de camera opnieuw zo koeltjes en ongegeneerd. We kijken in de woonkamer van het appartement dat Tomas en zijn gezin tijdens hun skivakantie hebben gehuurd. Het lamplicht is gedempt. De gordijnen hangen nog een beetje open, het raam erachter toont het donker van de nacht. Tomas loopt rond in zijn boxershort en werpt zich jammerend over een leren poef. "Ik ben het slachtoffer van mijn instincten!" heeft hij net daarvoor in wanhoop uitgeroepen. Zijn vrouw ijsbeert achter hem, haar handen tegen het voorhoofd, radeloos omdat haar man maar niet tot rust wil komen en als een kleuter blijft weklagen. Het laatste wat ze wil is dat haar zoontje en dochter, die vlakbij liggen te slapen, wakker worden door het lawaai en hun vader in deze miserabele toestand moeten zien.

Wat dan gebeurt, is de sleutel tot de film. Inderdaad komt hun zoontje slaapdronken uit bed, ontbloot bovenlijf, alleen een pyjamabroek aan. "Papa?", vraagt hij. Zijn moeder houdt hem vast. "Er is niks. Papa is een beetje verdrietig." Nu komt ook de dochter het beeld inlopen, in haar slaapshirt. "Papa? Papa?! Wat is er?" Zij

werpt zich op hem en huult met hem mee. Vervolgens komt ook het zoontje bij hen liggen. De moeder draait zich vertwijfeld weg van de rest.

Ongemakkelijk feit

In het volgende shot is het een dag later. Het gezin zit in een skilift die via een kabelbaan ijzingwekkend hoog tegen een steile bergwand wordt opgetakeld. We zien de moeder staan, alleen, met wanten aan, ski's in de hand, een helm en bril op haar hoofd. Dan zien we aan de andere kant haar man op een bankje, zijn zoontje de arm door die van zijn vader gestoken, zijn hoofd tegen de schouder van zijn vader. Links van hem de dochter. Iedereen is murw geslagen door het melodrama in de nacht ervoor.

Aan het eind van de kabel gekomen, hapert de skilift. Hij schokt en stoot. Tomas legt zijn hand geruststellend op het been van zijn dochter, terwijl zijn zoontje zich aan hem vast blijft klampen. Op dat moment wordt het zichtbaar: hij is hun baken. Waarom? Omdat zijn kinderen hem tot baken maken.

Dit verstilde moment in de skilift krijgt zijn wezenlijke gewicht door alles wat eerder in de film is gebeurd. In de scènes die hier naar toe hebben geleid heeft regisseur Östlund met een sardonisch genoeg de blik gericht op de vaste rolverdeling in een gezin, en vooral ook op de gigantische schaamte die opvlamt als iemand uit de rol stapt die voor hem was weggelegd.

In de aanloop naar het maken van zijn film was Östlund gefascineerd geraakt door het ongemakkelijke onderzoeksfeit dat de overlevenden van scheepsrampen wel

Het gezin van Tomas beleeft een melodramatische nacht.

erg vaak mannen zijn. Hoezo 'vrouwen en kinderen eerst'? Het eerste wat juist veel mannen doen, is zelf overleven. Dat zou de verklaring zijn.

De Zweed gebruikt dit gegeven in zijn film als het gezin van Tomas een paar dagen eerder in het skioord zit te eten op een buitenterras. Ze horen buiten geknal – er wordt een lawine opgewekt. Gefascineerd kijken ze over de balustrade naar de sneeuwverschuiving in de verte. Maar de lawine komt angstwekkend dichtbij, tot het punt dat hij zelfs het terras lijkt te gaan rammen. De mensen raken in paniek, de vrouw van Tomas werpt zich beschermend op haar kinderen. Maar hij zelf: hij maakt zich doodsbang uit de voeten.

Vanaf zo'n ontluisterend moment ben je als mens op drift. Je bent niet de grote beschermer van je gezin geweest op een moment dat je die wel had moeten zijn: als vader, maar ook als man. Die ontakeling wordt onverdraaglijk pijnlijk als het vals

alarm blijkt te zijn geweest: de lawine stopte vlak voor het hekwerk en het terras werd alleen maar bedolven door een haarfijne sneeuwlaag.

Niet alleen je eigen glorieuze zelfbeeld is aan scherven, ook het droombeeld dat je vrouw van jou had. Het valt niet te ontkennen: op een moment dat het bestaan tot zijn naakte essentie wordt teruggebracht – ben je er voor de mensen die je lief hebt als het erop aankomt? – zet je het op een lopen.

Dankzij je kinderen

De redding van Tomas is dat zijn identiteit niet alleen bepaald wordt door hoe hij tegen zichzelf aankijkt – door diepe schaamte verblind – maar sterker nog door hoe anderen hem willen zien. Cruciaal daarin is het bestaansfeit dat hij vader is. Zodra een mens een kind krijgt, verandert zijn positie in dit universum volledig. Hij wordt op een hoger plan getild. Hoe armzalig diens

leven tot het moment van de geboorte mag zijn geweest, hoe zonder enige betekenis, ineens krijgt zijn bestaan een astronomisch belang. In de ogen van zijn kinderen althans.

Kinderen klampen zich aan hun vader, ook al is hij door schaamte verlamd. Zij werpen zich met hardnekkigheid op hem en noemen hem bij de naam die vertelt wie hij voor hen is: papa. Dat is de door zijn kinderen gehoopte figuur die hen zal beschermen en bij de hand neemt zo lang zij niet op eigen benen kunnen staan. Dus sta op, Tomas. Dankzij je kinderen blijf je een man van betekenis. ●

De speelfilm Turist verscheen in 2014.

De meest recente film van regisseur Ruben Östlund, The Square, draaide eind vorig jaar in de bioscopen en komt begint dit jaar op dvd uit bij distributeur Lumière. The Square won in 2017 de Gouden Palm op het filmfestival van Cannes.